



КАЗАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЙ



«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI, MADANIYATI»

MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY KONFERENSIYA

TOSHKENT - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»**

**MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

TOSHKENT - 2025



Mazkur ilmiy maqolalar to'plamida «Turkiy xalqlarning ma'naviy integratsiyasi: tili, adabiyoti, madaniyati» II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Maqolalarda turkiy tillarning rivoji va o'zaro o'xshashliklarini, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o'rganish; madaniy aloqalarni zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish; tarjima va adabiy almashinuv orqali xalqaro miqyosda muloqotni kuchaytirish; raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To'plamdan dunyo bo'yicha taniqli turkiyshunos olimlar, metodistlar, o'qituvchilar hamda ToshDO'TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o'rin olgan.

To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistrant va talabalarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

G.Asilova – *pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.*

G.Norimova – *filologiya fanlari nomzodi, dotsent.*

Tahrir hay'ati:

S.Muhamedova, S.Qambarova, O.Turaqulova,
Y.Shirinova, M.Yo'ldosheva.

Mazkur to'plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2025-yil 2-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o'zlari mas'uldirlar.



DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/KCJE4913
**TÜRK DESTAN ÇALIŞMALARI VE EPIK GELENEKLERİ HAKKINDA BAZI
 DÜŞÜNCELER**

Адилбекова Эльмира Сейтимовна

PhD, Түрік тілі мен әдебиеті бөлімінің доценті,

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,

Түркістан қ-сы, Қазақстан

elmira.adilbekova@ayu.edu.kz

Берікқызы Сая

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
 Филология факультеті, 3-курс Түркітану мамандығы, ФТУ-211 тобының
 студенті*

saya.berikkyzy2022@ayu.edu.kz

Аңдатпа

Бұл мақалада түркі эпос дәстүрі мен эпикалық баяндау түрлерінің тарихи қалыптасуы, дамуы және қазіргі дәуірге дейінгі көріністері қарастырылады. Эпостар — халықтардың тарихи жадысын, ұлттық болмысын және ортақ құндылықтарын бейнелейтін ауызша мәдениет мұраларының ең көне түрлерінің бірі. Түркі эпос дәстүрі де осы тұрғыда жаратылыс, туысу және батырлық тақырыптары төңірегінде қалыптасып, қоғамдық құндылықтар мен тарихи оқиғалардың қиялмен астасуы нәтижесінде дүниеге келген. Зерттеудің алғашқы бөлімінде эпос және эпикалық баяндаудың ұғымдық негізі айқындалып, эпостың халық жадындағы орны мен эпикалық баяндаудың қызметтері туралы мәлімет берілген.

Сонымен қатар, эпостарға қатысты ғылыми еңбектердің тарихи бағыты, бұл салада көзге түскен зерттеушілер мен олардың тұжырымдамалары талданған, эпикалық баяндаудың қазіргі дәуірдегі көріністеріне де тоқталған. Әсіресе, эпос мотивтерінің қазіргі әдебиет, кино және халық мәдениетіндегі ықпалы, тарихи батырлық оқиғалардың бүгінгі баяндау үлгілерінде қайта жаңғыруы сөз болған. Нәтижесінде, түркі эпос дәстүрі — тек тарихи ауызша баяндау түрі ғана емес, сонымен қатар ұлттық болмысты қалыптастыратын, мәдени жадыны сақтайтын және қазіргі өнер мен мәдени өнімдерде өз қызметін жалғастырып келе жатқан рухани мұра деген тұжырым жасалған.

Кілт сөздер: Түркі эпосы, эпикалық дәстүр, ауызша мәдениет, халықтық баяндаулар, ұлттық болмыс, мәдени жады.

Аннотация

В данной статье анализируется формирование, развитие и современные отражения тюркской эпической традиции и жанров эпического повествования. Эпосы являются одними из древнейших форм устного народного творчества, отражающих историческую память, национальную идентичность и коллективные ценности общества. Тюркская эпическая традиция, сложившаяся вокруг тем сотворения мира, происхождения и героизма, представляет собой сплав исторических событий и народного воображения. В первой части исследования даётся понятийное определение эпоса и эпической традиции, рассматривается их роль в общественном сознании и функции в культуре.

Особое внимание уделено академическим исследованиям, посвящённым эпическим произведениям, а также современным проявлениям эпической традиции в



литературе, кино, сериалах и народной культуре. В статье подчёркивается, что тюркская эпическая традиция остаётся не только историческим повествованием, но и важным носителем национальной идентичности и культурной памяти в современном мире.

Ключевые слова: тюркский эпос, эпическая традиция, устная культура, народное повествование, национальная идентичность, культурная память.

Abstract

This study examines the historical formation, development, and contemporary reflections of the Turkish epic tradition and epic narrative genres. Epics are among the oldest forms of oral literature, reflecting a society's historical memory, national identity, and collective values. The Turkish epic tradition, shaped around themes of creation, origin, and heroism, represents a fusion of historical events and collective imagination. The first part of the study provides conceptual definitions of epic and epic tradition, exploring their role in collective memory and cultural functions within Turkish society.

Subsequently, the fundamental characteristics of Turkish epic heritage and its most significant examples are analyzed. Additionally, the reflection of epic tradition in modern literature, cinema, television series, and popular culture is examined, focusing on how historical heroism narratives are reinterpreted through contemporary narrative forms. In conclusion, it is asserted that the Turkish epic tradition is not merely a historical oral narrative form but also a living cultural heritage that sustains national identity and collective memory while maintaining its functions within modern art and cultural productions.

Keywords: Turkish epic, epic tradition, oral culture, folk narrative, national identity, cultural memory.

GİRİŞ

Türk halk edebiyatı, köklü ve zengin bir sözlü kültür geleneğine sahip olup, bu geleneğin en önemli anlatı türlerinden biri destanlardır. Destanlar, toplumların tarihî süreç içerisinde yaşadıkları önemli olayları, kahramanlık mücadelelerini ve inanç sistemlerini yansıtan, aynı zamanda halkın değer yargılarını kuşaktan kuşağa aktaran sözlü anlatılardır. Sadece tarihî bir belge ya da efsanevi bir anlatı değil, milletlerin millî kimliğini ve toplumsal belleğini inşa eden kültürel ürünlerdir. Destanlar, yalnızca ortaya çıktıkları dönemin toplumsal yapısı ve inanç dünyasını değil, aynı zamanda insanlığın evrensel duygularını, kahramanlık ideallerini ve doğayla kurduğu ilişkiyi de dile getiren önemli edebî metinlerdir.

Türk destan geleneği ise, tarihî kökeni Orta Asya bozkırlarına uzanan ve yaratılış mitlerinden başlayıp İslamiyet sonrası dönemlere kadar kesintisiz bir şekilde varlığını sürdüren güçlü bir epik anlatı kültürünü temsil eder. Bu makalede, destan ve epik geleneğin tanımı yapılacak, Türk destan geleneği ve özellikleri incelenecek, başlıca Türk destanları ve konuları ele alınarak, Türk destan çalışmaları üzerine değerlendirmeler sunulacak ve nihayetinde bu köklü epik geleneğin günümüze nasıl yansıdığı tartışılacaktır. Çalışmanın amacı; destanların, bir milletin tarihî ve kültürel kimliğini nasıl şekillendirdiğini ve sözlü kültür ortamından yazılı kültüre geçiş sürecindeki önemini ortaya koymaktır.



1. Destan Kavrami.

Tarihî geçmişi derin ve köklü olan toplumlar, zengin destan kültürüne sahip olmuştur. Bu toplumlar arasında Türkler de tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar ulaşan ve o dönemin kaynaklarından beslenen güçlü bir destan geleneğini sürdürmektedir. Türk milletinin destan kültürünün temelini ise yaratılış ve türeyiş destanları oluşturmaktadır. Bu destanlar aracılığıyla başlayan gelenek, zamanla pek çok farklı destan metniyle devam etmiş ve Türk dünyasında oldukça zengin bir destan mirasının varlığını ortaya koymuştur.

Destanlar, ilk çağlardan itibaren süregelen en eski edebiyat türlerinden biridir. Bir milletin yaşadığı sevinçli ve acı olaylar, tarihî deneyimler ve toplumsal değerleri destanlarda kendine yer bulur. Her ne kadar sözlü olarak aktarılmış olsalar da, bu anlatılar sistemli ve bilinçli bir birikimin sonucu olarak oluşmuştur. Aynı zamanda destanlar, güçlü kişisel anlatım yeteneği olan ozanların ve halk sanatçılarının ürünü olarak da ortaya çıkabilir. Destanlar, bir milletin kimlik arayışının ve tarih sahnesindeki varoluş mücadelesinin edebî yansımalarıdır. Bu yönüyle, geçmişte yaşanan olayları ve gelecek hedeflerini işleyerek, toplumun belleğinde yer edinir.

Öte yandan, destanların doğrudan tarihî belge olarak kabul edilemeyeceği de unutulmamalıdır. Her destanda, tarihî bir olayın izleri bulunsa da, bu olaylar zamanla halkın hayal gücü ve anlatım geleneğiyle şekil değiştirir. Bu yüzden destanlar, tarihî gerçeklikten bir miktar uzaklaşmış olsalar bile, toplumun hafızasında canlı kalan ve o kültürü besleyen önemli edebî ürünlerdir.

Destan bir ulusun tüm varlığını; dertlerini, kederlerini, sevinç ve heyecanlarını coşturan, duygu ve düşünce örüntüsünü oluşturan varlık nedenleridir. Halkların halk olma yolundaki uğraşlarından işaretler taşımakta ve bu ve gelecek bağlantısını taze ve canlı tutmaktadır. Destanlar halkların geçmişlerindeki canlı ve diri amaçların belirli erekler halinde geleceğe taşınmasında son derece önemli olan sözlü ya da yazılı belgelerdir (Sepetçioğlu, 1990). Destanlar, doğal ve yapma destanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Epik destan olarak da ifade edilebilecek olan doğal destanlar bizzat sözlü kültürel dönemin ürünleri arasında yer alır (Türkkan, 2019).

Destan sözcüğünü Elçin; Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biri olarak tanımlar. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân için-de cemiyetin iradesini ellerinde tutan 'Kahraman-Bilge' şahsiyetlerin menkıbevi ve hakikî hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir (Elçin, 1986: 72).

Destan "epopee" (Epos) anlamına gelir; âşıkların destanlarıyla uzaktan bir ilgisi olabilir. Bu ikinci anlamı ile destanın başlıca niteliği uzun soluklu bir anlatı olmasıdır: Oğuzların Dede Korkut Kitabı adlı destanları, bize kadar ulaşan iki yazmadan birinde (Dresden yazmasında) 12 boya bölünmüş, 300 sahifelik bir metindir. Kırgızların manas destanının seçmelerle kısaltılarak yayınlanmış dört kitabı (Manas-Semetey-Seytek üçlüsü) aşağı yukarı 90.000 dize tutar; destanın



bütün varyantlarıyla ve başka başka “Manascı” (destancı)lardan derlenmiş anlatmaları 1.000.000 dize tutar imiş (Boratav, 1992: 35).

2. Türk Destancılık Geleneği

Türk destan geleneği, Türk kültürünün köklü ve zengin unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin kendine has kültürel dokusunu ve tarihî geçmişini yansıtan bu destanlar, bölgeden bölgeye çeşitlilik göstermekte ve her bölgenin coğrafi yapısı, sosyal hayatı ve tarihi olaylarından beslenerek şekillenmiştir. Tarih boyunca Türk halkının meydana getirdiği bu sözlü anlatılar, toplumsal değerleri ve inanç sistemini yansıtan önemli edebi ürünlerdir.

Türkistan coğrafyasında şekillenen bu destan geleneği, kahramanlık öyküleri, efsaneler ve tarihî olaylara dayanan destansı şiirlerin sözlü olarak okunması ve aktarılmasıyla yaşatılmıştır. Destanlarda genellikle savaşçılar, kahramanlar ve efsanevi varlıklar gibi mitolojik figürler yer almakta ve bu eserler sözlü performanslar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Türk destan geleneği, halkın değer dünyasını, inançlarını ve yaşam biçimini aktaran önemli bir kültürel miras olma özelliğini taşır. Özellikle destan okuyucuları, bu mirasın korunup yaşatılmasında büyük bir rol üstlenmiştir (Vural, 2019; Karakaş, 2023).

Bugün de Türk destan geleneği, aktif bir biçimde yaşatılmaya ve yeni destanlar üretilmeye devam etmektedir. Bu durum, destanların yalnızca geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda yaşayan ve güncellenen bir kültür unsuru olduğunu göstermektedir. Yeni destanların ortaya çıkması, Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması açısından büyük önem taşır (Akbulut, 2012).

Türk kahramanlık destanlarının MÖ XII. asır ile MS I. asır arasında teşekkül ettiği görüşünden hareket ederek diyebiliriz ki ilk destan anlatıcıları da bu tarihî süreç içinde ortaya çıkmıştır. Bu süreç kavimlerin teşekkül ettiği avcılık ve çobanlık hayatının başladığı zamanı içine alır. Türk kültür tarihinin geç dönemlerine ait olmakla birlikte en eski Türkçe kaynakların başında gelen Göktürk kitabelerindeki bilgilerden ozanların İslam öncesi Türk kültürü döneminde resmî defin törenleri olan yuğlarda da “sığıtçı”, “ağıtçı” ve “öväcü” fonksiyonlarıyla yer aldığı görülmektedir. Fuat Köprülü’nün ifadesiyle ozanların önceleri kamlığın bir uzantısı olması sebebiyle “ruhani bir mahiyeti haiz olan” bu rol ve fonksiyonları zamanla değişir ve “matem ayinlerinde ölünün sevgili hatırasını yaşatacak şiirler meydana gelmeye başlar”, uçsuz bucaksız bozkırlarda savaşan kahramanların, cenkleri, kahramanlıkları” menkıbeleri kopuz beraberliğinde topluluğa karşı inşad olunuyordu” ibaresiyle belirttiği gibi “yas tutuculuğun” yanı sıra, ruhanilikten sıyrılmış bir rol ve fonksiyon içinde “ölen kahramanların övgüsüne” dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2007: 61). Türk kültür tarihinin çeşitli dönemlerinde yukarıda ifade edildiği gibi destan anlatıcıları kam, baksı, oyun, ozan, sığıtçı, ağıtçı şeklinde adlandırılırken günümüzde ise, Altay Türklerinde “kayçı”, Başkurt Türklerinde “yırsı, yırav ve sesen”, Tatar Türklerinde “sesen ve yırav”, Özbek Türklerinde “dâstânçı” denilmekle birlikte Sır-Derya bölgesinde “yüzbaşı”, Oş civarında “sâki, sazende”



ve Fergana bölgesinde “sanavçı”, Kazak Türklerinde “cırav, akın, cırçı”, Uygur Türklerinde “destançı, bahşı, vayız, goşakçı, gıssahan, yüzbaşı ve meddal”, Türkmenlerde “bahşı”, Hakas Türklerinde “haycı”, Azerbaycan Türklerinde “aşığ” ve Kırgız Türklerinde “comokçu, “akın” şeklinde adlandırılmıştır. Bunun dışında destanların tamamını bilmeyip bir kısmını icra edenlere de “cırçı”, Manas destanını icra edenlere özel bir saygı ile “Manasçı” veya söylediği dairelere göre “Semeteyci”, “Seytekçi” (Yıldız, 2009: 8) gibi isimler verilmiştir. Destan söyleyicileri, genellikle destanlarını çeşitli müzik aletleri eşliğinde icra ederler. Bu destancılar, destanın ritim ve melodisini Korkut Ata’nın kopuzu ve onun Azerbaycan’da, Türkiye’de saz veya bağlamayla, Türkmenlerde, Karakalpaklarda ve Uygurlarda dutarla, Altaylarda topşuurla, Hakaslarda çathanla, Kazaklarda dombrayla oluşturmuşlardır (Çobanoğlu, 2007: 75).

Türk dünyasında destan anlatıcıları halk tarafından geçmişten günümüze kadar ruhani

bir kişilik olarak kabul görmüş ve onlara saygı gösterilmiştir.

3. Destanların Sınıflandırılması.

Türk destanları hakkında geçmişten günümüze birçok farklı inceleme ve araştırma yapılmıştır. Bu incelemelerin merkezindeki mevzulardan bir diğeri destanların tasnifidir. Geleneksel anlatı türleri içinde önemli bir yere sahip olan destanların farklı şekillerde sınıflandırıldığı, tasnif çalışmalarının çeşitli hususlar göz önüne alınarak yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede M. Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Şükrü Elçin, P. Naili Boratav, Özkul Çobanoğlu, Umay Günay, Fikret Türkmen, Dursun Yıldırım gibi birçok farklı isim, destanların tasnifine dair görüş ve öneriler sunmuştur. Sınıflandırmalar, destanların muhtevasına, coğrafyasına, şekline, yapısına, etki sahasına, eski yahut yeni oluşuna, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrasında vücuda getirilme hususuna vs. göre değişiklik göstermektedir. Eski-yeni destanlar, Şamanist devlet erkinden kaynaklanan destanlar, ideolojik destanlar, millî ve siyasî varlığa yönelik destanlar, yerel ve kişisel davranış sergileyen destanlar, arkaik destanlar, kahramanlık ihtiva eden destanlar, ilk dönem Türk destanları, poetik yapıya göre oluşturulan destanlar, aşk destanları, aşk-kahramanlık destanları, yapılarına göre manzum, mensur ve manzum-mensur karışık destanlar, sözlü destanlar, yazılı destanlar, doğal ve yapay destanlar, halk destanları, millî destanlar, tarihi destanlar, mitik destanlar, ataerkil döneme ait destanlar, lirik destanlar, kitabi destanlar (Aça, 2013: 22-33, Aktaş, 2016: 6- 8) gibi farklı destan tasnifleri gün yüzüne çıkmıştır.

Destan kavramının tanım ve teşekkülü dışında, üzerinde durulan konulardan biri de Türk destanlarının tasnifi meselesidir. Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu, burada yaşayan Türk boylarının zengin bir destan repertuarına sahip olması meseleyi biraz daha çetrefil hale getirmiş ve yeni birtakım tasnifler yapılması gerektiği düşünülmüştür. Burada uzun uzadıya yapılan Türk destanlarının tasniflerini vermek yerine en çok kabul gören birkaç tasnifi anmak yerinde olacaktır. Mehmet Fuat Köprülü⁸³ bu konuyla ilgili tasnifinde destanları Coğrafi Sahalara Göre Türk Destanları ve Tarihi ve Kavmi Dairelere Göre Türk Destanları olarak iki başlık altında incelemiştir. Coğrafi



Sahalara Göre Türk Destanlarına “Altay-Yenisey” sahasında meydana gelen ürünleri, “Bozkırlar” sahasında meydana gelen ürünleri ve “Tarım-Sır-Derya” sahasında meydana gelen ürünleri dâhil etmiştir. Tarihi ve Kavmi Dairelere Göre Türk Destanları içerisinde ise Eski Türk ya da “Hiyung-Nu” dairesi: “Alp Ertunga”, “Oğuz” ; “Gök Türk” ya da “Tu-kiie” dairesi: “Tukiie” (Gök Türk)lerin türeyişini anlatan metinler, “Ergenekon”, “Köroğlu” ve Uygur Dairesi: Uygurların türeyişi, göçü ve Manihaizm’i kabulü ile ilgili metinleri yerleştirmiştir.

Türk destanlarının tasnifi konusunda birçok ilim adamı çeşitli tasnifler yapmışlardır.

Fuat Köprülü, Türk destanlarını teşekkül ettikleri bölgelere göre üç gruba ayırmıştır

- I. “Altay Yenisey” sahasında vücuda gelen mahsuller
- II. “Bozkırlar” sahasında vücuda gelen mahsuller
- III. “Tarım-Sır Derya” sahasında vücuda gelen mahsuller

I. Altay-Yenisey sahası henüz iptidai Türk dinini muhafaza eden Şamani AltayAbakan kabilelerine mensuptur ki, bunlar göçebe olmakla beraber, yine yerleşmiş haldedirler. Vaktiyle demircilik gibi bazı sanatlarda ilerlemiş olan bu zümre bugün Türk şubesinin şüphesiz en geride kalanıdır. İşte bunlar bize milli destanın en eski parçalarını, yani esatiri mahiyette olan parçalarını ve kozmogoni hakkındaki ustureleri vermektedir.

II. Saha Moğolistan, Kazakistan ve Türkmenistan bozkırlarında yaşayan “Karakırgız”, “Kırgız-Kazak” ve “Türkmen” kabilelerine mensuptur ki bunlar, göçebe Türklerin medeni seviye bakımından oldukça ilerlemiş ve İslam medeniyeti tesirine kuvvetlice girmiş bir tipini teşkil ederler. Bunların sakladıkları mesela “Manas” ve “Köroğlu” gibi kıymetli destan parçaları, eski efsanevi mahiyetini kaybetmiş olup sadece menkıbevi-tarihi bir mahiyet saklamıştır.

III. Tarım-Sır-Derya sahası, eski Oğuzların ve Tu-kiie siyasi heyetinde bulunan mesela Karluklar gibi zümrelerin eski sahası olup, burada vaktiyle teşekkül eden destan parçaları, medeni amiller tesiriyle kitaplara girerek yavaş yavaş hatıralardan silinmiş “Menkıbevi-Tarihi” mahiyette mahsullerdir (2009: 68-70).

Faruk Kadri Timurtaş ise Türk destanlarını dönem ve boylara göre tasnif etmiştir.

- I. İslamiyet’ten Önceki Türk Destanları:

Yaratılış Destanı

Saka Destanları: Alp Er Tunga Destanı, Şu Destanı, Kun-Oğuz Destanları

Göktürk Destanları: Bozkurt Destanı, Ergenekon Destanı, Siyenpi Destanı

Uygur Destanları: Türeyiş Destanı, Mani Dininin Kabulü Destanı, Göç Destanı

- II. İslamiyet’ten Sonraki Destanlar

Manas Destanı, Cengiz Han Destanı, Timur Destanı, Seyyid Battal Gazi Destanı,

Danişmend Gazi Destanı, Köroğlu Destanı (1981: 33).



Nihat Sami Banarlı'nın Türk destanlarını önce iki başlıkta toplamış:

A-İslamiyet'ten Önce Türk Destanları

B-İslamiyet'ten Sonra Türk Destanları

Daha sonra İslamiyet öncesi dönem destanlarını Alp Er Tunga'nın şahsiyeti etrafında

toplandığını belirttikten sonra altı bölüme ayırmıştır:

1. Alp Er Tunga Destanı

2. Şu Destanı

3. Hun-Oğuz Destanları

4. Gök-Türk Destanları

5. Dokuz Oğuz-On Uygur Türklerinin Destanı (1998: 11-12)

4. *Türk Destanlarında Konular.*

Türk destanları, köklü bir tarihî ve kültürel geçmişe sahip toplumun, yaşadığı olayları ve değer yargılarını yansıtan sözlü anlatı ürünleridir. Bu destanlarda işlenen konular, yalnızca tarihî olaylar değil; aynı zamanda toplumun inanç sistemi, değer dünyası, doğa algısı ve toplumsal yapısını da yansıtan unsurlardır. Türk destanlarında öne çıkan konuları genel hatlarıyla şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Yaratılış ve Türeyiş:

Türk destanlarının en eski ve önemli konularından biri yaratılış ve türeyiş mitleridir. Bu tür destanlarda evrenin, insanın ve Türk milletinin nasıl yaratıldığı, kökeninin nereden geldiği gibi meseleler ele alınır. Yaratılış Destanı, Oğuz Kağan Destanı ve Ergenekon Destanı bu konuyu işleyen önemli örneklerdir.

2. Kahramanlık ve Savaş:

Türk destanlarının belkemiğini oluşturan konulardan biri kahramanlık ve savaşlardır. Toplumun bağımsızlık mücadelesi, dış tehditlere karşı verdiği savaşlar ve bu savaşlarda öne çıkan yiğit kahramanların destansı hikâyeleri anlatılır. Alp Er Tunga Destanı, Manas Destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri bu bağlamda ön plana çıkan eserlerdir.

3. Göç ve Vatan Sevgisi:

Destanlarda göç motifi önemli bir yer tutar. Doğal afetler, düşman saldırıları veya kutsal işaretlerin peşinden yeni yurt arayışları destanlarda sıkça işlenen temalardandır. Ergenekon Destanı ve Göç Destanı bu konu çerçevesinde değerlendirilebilir.

4. Doğaüstü Varlıklar ve Motifler:

Türk destanlarında doğaüstü güçlere, kutsal hayvanlara ve mitolojik unsurlara geniş yer verilir. Bozkurt, Ak Ana, Kök Tengri gibi figürler, destanların önemli unsurlarıdır. Kahramanlar olağanüstü doğar, özel güçlere sahip olur ve olağanüstü olaylar yaşar.

5. Bağımsızlık ve Hürriyet Mücadelesi:

Türk toplumunun tarih boyunca verdiği bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi destanlarda önemli bir konu olarak işlenmiştir. Destan kahramanları çoğu



zaman halkını düşmandan kurtaran, yeni yurtlar açan veya adalet getiren figürler olarak tasvir edilir.

6. Aşk ve Aile Bağları:

Destanlarda zaman zaman aşk ve aile ilişkileri de anlatının merkezine alınır. Kahramanların eş seçimi, kutsal evlilikler, soy devamı ve neslin türemesi gibi temalar da destan konuları arasında yer alır. Dede Korkut Hikâyeleri bu tür unsurları başarıyla yansıtan eserlerden biridir.

7. Toplumsal Düzen ve Adalet:

Destanlarda toplumun ideal düzeni ve adalet anlayışı da konu edilir. Kahramanların toplumuna adalet getirmesi, zalim yönetici veya işgalcilere karşı halkı koruması destansı anlatıların vazgeçilmez konularındandır.

Bu konular, Türk destanlarının yalnızca tarihî olayları değil; aynı zamanda Türk milletinin dünya görüşünü, sosyal yapısını, inanç sistemini ve değerlerini aktaran güçlü bir sözlü anlatı geleneğinin ürünleri olduğunu göstermektedir. Her destan bu temalardan bir kaçını işleyerek halkın toplumsal hafızasını canlı tutmuş ve kültürel aktarımda önemli bir rol üstlenmiştir.

5. *Türk Destan Çalışmaları Üzerine Değerlendirmeler*

Türk destan geleneği, tarihî süreç içerisinde sözlü kültür ortamında yaşatılmış ve kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze ulaşmıştır. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren halk edebiyatı ve folklor araştırmalarının sistemli bir disiplin hâline gelmesiyle birlikte, destanlar da akademik çevrelerin ilgisini çeken önemli inceleme konularından biri olmuştur. Bu bağlamda, gerek yerli gerekse yabancı araştırmacılar tarafından Türk destanları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış, destan metinleri derlenmiş, tür özellikleri belirlenmiş ve destanların toplumsal işlevleri tartışılmıştır.

Osmanlı döneminde destan türü, daha çok edebî ve tarihî eserlerde dolaylı olarak yer bulmuş, ancak modern anlamda destan araştırmaları Tanzimat sonrasında Batılı bilim anlayışının etkisiyle başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise özellikle Ziya Gökalp, Fuad Köprülü ve Pertev Naili Boratav gibi isimler, destanların halk kültüründeki yeri ve tarihî kaynak değeri üzerine önemli görüşler ileri sürmüştür. Fuad Köprülü, Türk edebiyatı tarihinin ancak halk edebiyatı ve sözlü kültür ürünleri temel alınarak yazılabileceğini belirtmiş; destanları, Türk milletinin tarihî hafızasının taşıyıcıları olarak değerlendirmiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren destan çalışmaları daha sistematik bir boyut kazanmış; metin derleme, tür sınıflaması, yapı çözümlemeleri ve işlevsel folklor yaklaşımlarıyla ele alınmıştır. Özellikle Manas Destanı, bu alanda yapılan çalışmaların odağında yer almış ve Sovyet döneminde de önemli araştırmalara konu olmuştur. Radloff, Vambery, Bartold gibi yabancı araştırmacılar, Orta Asya sahasında Türk destanlarının derlenmesi ve tanıtılması adına önemli katkılar sağlamışlardır.

Son dönem Türk destan araştırmalarında ise, destanların sadece tarihî ve edebî boyutları değil, aynı zamanda sosyolojik, antropolojik ve kültürel işlevleri de ele alınmaya başlanmıştır. Destanların millî kimlik oluşumu, toplum hafızası ve kültürel değerlerin aktarımı açısından taşıdığı işlevler üzerinde



durulmaktadır. Ayrıca destan motiflerinin modern edebiyat, sinema ve popüler kültürdeki izleri incelenmekte; destan anlatılarının günümüz sanat ve edebiyatına nasıl uyarladığı tartışılmaktadır.

“Resimli Türk Edebiyatı Tarihi” isimli eserinde Nihat Sami Banarlı’nın “Türk Destanlarının Milli ve Bedii Unsurları” adıyla destanlar üzerine genel bir değerlendirme yaptığını ve destanların motiflerini değerlendirdiğini hatırlatmakta fayda vardır. Ayrıca, Ali Öztürk’ün “Çağlar İçinde Türk Destanları” isimli eseri, bu yazının genişletilerek hazırlanmış bir şekilden ibaret olduğu da ifade edilmektedir. Bu araştırmalardan başka 1982’den sonra, İsa Özkan’ın Abdurrahman Han Destanı, Yusuf Bey Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı; Mehmet Aça’nın Kozi Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma; Zekeriya Karadavut’un Köroğlu’nun Zuhuru Kolu Üzerine Bir Araştırma isimli çalışmalarının da belirtilmesi gerekir (Alptekin 2002: 114). Bu araştırmalar haricinde Hasan Köksal Battalname’yi (1984), Necati Demir Danişmendname’yi (1999) çalışmışlardır. Bu alanda yapılan en önemli inceleme şüphesiz Özkul Çobanoğlu’nun yazmış olduğu ve üç kuramı da kısmen Türk dünyası destanlarına uyguladığı “Türk Dünyası Epik Destan Geleneği” isimli çalışmadır. Oğuz Kağan destanının kutup yıldızı, Manas destanının ise onu yeryüzüne bağlayan altın kazık olduğunu belirttiği eserinde Çobanoğlu, bugüne kadar gerek Oğuz gerek Kıpçak sahasından tüm Türk dünyası destanlarını değerlendirmeye almıştır. Bu konuda ayrıca, Türk destanları ile ilgili yapılmış çalışmaların detaylı olarak verildiği Naciye Yıldız’ın “Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespitler ve Tahliller” adlı kitabının “Türk Destanları ile İlgili Çalışmalar” kısmına bakılabilir (Yıldız 1995: 9-26).

Kıpçak sahasındaki destan araştırmalarının derleme faaliyetleriyle başladığını söyleyen Çobanoğlu, bu durumun, Tobol Tatarları ve Hakas Türkleri destanlarının Finli M. A. Castreen, Rus Anton Schiefner ve V. Titov ile yapılan öncü çalışmalardan sonra, Wilhelm Radloff’la devam ettiğini belirtmiştir. Aynı yazar, Altay destanlarının Rus Papaz V. I. Verbitskiy, Altaylı N.Y. Nikiforov, P.V. Kuçiyak tarafından derlenmeye ve yayınlanmaya devam ettiğini sözlerine eklemiştir. Başka Türk halklarının destanları yanında, Kazak ve Kırgız destanlarını içeren Radloff’un Proben serisi bu alanda çok meşhur olmuştur. Ayrıca, Altay destanlarını Sazan S. Surazaakov, S.M. Kataşev; Tuva destanlarını L. V. Grebnev; Hakas destanlarını V.I. Domozhokov çalışmışlardır (Çobanoğlu 2003: 27).

Kazak Çokan Velihanov, Edige destanının Kazak ve Nogay varyantları yanında, Manas destanını da derleyerek tür üzerine yapılan çalışmalara katkıda bulunmuştur. I. A. Beliayev’in Karakalpaklar’dan derlediği Edige ve Koblandı destanları da, destan çalışmaları arasında yer almaktadır. Bir Başkurt Türk’ü olan Ebubekir Divayev, Karakalpaklar’dan Alpamış, Edige Batır, Şura Batır, Biket Batır destanlarını yayınlamıştır. Karakalpak destanlarını Divayev’den sonra İsmail Sagitov, Kallı Abetov, Kabul Maksetov gibi isimler Alpamış, Koblan, Edige, Er Koşay, Kırk Kız, Kurmanbek, Bozuglan, Goroglı anlatılarını derleyerek devam ettirmişlerdir. Cafer Bekirov, Kırım Tatarları’nın destanlarından Çora Batır,



Kozukürpeç, Koplandı Batır ve Köroğlu destanlarını; Nedret A. Mahmut ile Enver Mahmut, Bozcigit destanını derlemişlerdir. Tataristan destanları ise Timofey Belyaev ile başlayıp Ahnaf N. Kireyev, Hamid Yarmuhammedov, Fatih Urmançeyev devam etmiştir. Başkurt destanlarını A. G. Bessonov, M. Sagitov, Kirey Mergen, M. Minhacetdinov, F. Nazırşina, R. Sultangareya ve Ğ. Hüseyinova gibi araştırmacılar çalışmışlardır (Çobanoğlu 2003: 28-32).

Kırgız destanlarından “Manas” üzerine yapılan çalışmalardan onun çok önemli bir destan olduğu ve pek çok araştırmacı tarafından ilgi gördüğü görülmektedir. Manas Destanı kitap ve makalelerin dışında düzenlenen sempozyumlarda da araştırmalara konu olmuştur. Ağustos 1995 yılında Manas’ın 1000. yılından ötürü Bişkek’te düzenlenen sempozyumun bildirileri sunulmuş ve bu bildiriler “Manas 1000 Bişkek Bildirileri” başlığıyla kitap haline getirilmiştir. Ogün Atilla Budak’ın yayına hazırladığı ve daha çok Türkiyeli araştırmacıların bildirilerinin bulunduğu kitapta bazı Kırgız araştırmacıların da yazıları yayınlanmıştır. Sunulan bildiriler dil, folklor, edebiyat ve tarih açısından ele alınmışlardır (Budak 1995).

Kazakların destanları da, doktora çalışmalarında yer almıştır. Bunlardan biri, Metin Arıkan tarafından 1998 yılında Ege Üniversitesi’nde “Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri” ismiyle hazırlanmıştır. Üç Kazak destanının ele alındığı araştırmada, ilkin destanlara kaynaklık eden mitoloji ve kozmoloji üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, incelenen destanların derlenme ve neşredilme çalışmaları hakkında bilgi verilip, üzerinde çalışılan nüshaların özetleri sıralanmıştır. İkinci bölümde, Türkiye, Kazakistan ve başka ülkelerde arkaik destanlar üzerine yapılan çalışmalar tanıtılmış ve üzerinde çalışılan destanların şekil ile türü hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde destanların motif ve epizot yapısı incelenmiş, dördüncü bölümde ise üç destanın transkripsiyonlu Kazakça metniyle Türkiye Türkçesi metni kaleme alınmıştır (Arıkan 2003).

Bu değerlendirmeler ışığında, Türk destan çalışmaları hem edebiyat tarihi hem halk bilimi hem de kültürel antropoloji açısından zengin bir inceleme alanı sunmaktadır. Ancak hâlâ derlenmemiş ya da üzerinde yeterince çalışılmamış birçok sözlü anlatının bulunduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, saha araştırmalarının artırılması, destan metinlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve epik geleneklerin günümüzdeki yansımalarının tespit edilmesi, Türk destan çalışmaları açısından önem arz etmektedir.

6. Epik Geleneğin Günümüze Yansımaları

Epik anlatı geleneği, yalnızca tarihî bir anlatım biçimi değil, aynı zamanda toplumların kültürel hafızasında ve kimlik oluşumunda etkisini sürdüren dinamik bir sözlü anlatı türüdür. Türk epik geleneği de bu anlamda yalnızca geçmişte kalmamış, çeşitli formlarda günümüze taşınmış ve kültürel hayat içerisinde yeni yorumlarla yaşamaya devam etmiştir. Özellikle destanların motif yapıları, kahramanlık idealleri ve toplum değerlerini yansıtan unsurları, modern sanat ve edebiyat ortamlarında yeniden işlenerek halk belleğinde varlığını korumuştur.



Destanların günümüze yansımaları, edebiyat alanında roman, hikâye ve şiir türlerinde sıklıkla görülmektedir. Modern Türk edebiyatında destanî anlatımın izleri, millî kimlik, tarihî hafıza ve kahramanlık temaları üzerinden işlenmiş; pek çok yazar, epik yapıların motiflerinden ve anlatım tekniklerinden yararlanmıştır. Özellikle Cumhuriyet dönemi edebiyatında ve halk şiirinde destan geleneği önemli bir kaynak olmuş, modern şiirlerde tarihî ve mitolojik kahraman figürlerine yer verilmiştir.

Epik geleneğin izleri yalnızca edebiyatla sınırlı kalmamış, sinema, tiyatro ve televizyon dizilerinde de karşımıza çıkmıştır. Son yıllarda popüler kültürde tarihî ve kahramanlık temalı dizilerin artışı, epik anlatıların çağdaş biçimlerde yeniden üretilmesini sağlamıştır. Özellikle Diriliş: Ertuğrul, Destan ve Kuruluş: Osman gibi diziler, Türk destan geleneğinden esinlenerek tarihî ve epik öğeleri günümüz izleyicisine aktarmaktadır. Bu yapımlar, yalnızca eğlence unsuru değil, aynı zamanda millî bilinç ve tarihî farkındalık oluşturma işlevi de üstlenmektedir.

Ayrıca halk kültüründe sözlü anlatım geleneği hâlen varlığını sürdürmekte; özellikle kırsal kesimlerde anlatıcılar aracılığıyla destan türü anlatılar, düğünler, mevlitler ve bayram gibi toplumsal buluşmalarda yaşatılmaktadır. Epik geleneğin bir başka güncel yansıması ise halk oyunları, geleneksel müzik ve şiir yarışmaları gibi kültürel etkinliklerde görülmektedir.

Destan motiflerinin günümüz çocuk edebiyatında ve fantastik kurgu eserlerinde de kullanıldığı; kahramanlık, doğaüstü varlıklar ve olağanüstü olaylara yer veren anlatılarda epik yapının izlerinin sürdüğü görülmektedir. Bu durum, destan geleneğinin yalnızca tarihî bir anlatım biçimi değil, aynı zamanda çağdaş kültürel üretimin de önemli bir kaynağı olduğunu göstermektedir. Türk epik geleneği, toplumun millî hafızasında ve kültürel kimliğinde önemli bir işlev üstlenmeye devam etmektedir. Epik anlatıların günümüz kültürel ortamındaki işlevi üzerine yapılan akademik çalışmaların artması, hem geçmiş sözlü kültür mirasının hem de çağdaş kültürel üretimlerin daha sağlıklı anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

SONUÇ.

Destanlar, tarih boyunca toplumların tarihî ve kültürel hafızasını canlı tutan, milletlerin ortak değerlerini ve ideallerini yansıtan en eski sözlü edebiyat ürünlerinden biri olmuştur. Türk destan geleneği ise bu anlamda, köklü tarihi ve zengin içerik dünyasıyla yalnızca Türk halk edebiyatının değil, dünya epik geleneğinin de önemli bir parçası olma özelliği taşımaktadır. Oğuz Kağan, Alp Er Tunga, Manas gibi başlıca destanlarda görüldüğü üzere, Türk destanları toplumun inanç dünyasını, kahramanlık ideallerini, doğa anlayışını ve millî değerlerini kuşaktan kuşağa aktaran kültürel bellek işlevi görmüştür.

Türk destan çalışmalarına bakıldığında ise, özellikle 19. yüzyıldan itibaren sistemli araştırmaların yapıldığı, sözlü anlatım ortamındaki özelliklerin yazılı kültürde nasıl şekillendiği, epik yapıların nasıl korunduğu ve dönüştüğü üzerine önemli akademik değerlendirmeler gerçekleştirildiği görülmektedir.



Günümüzde ise epik anlatıların modern kültürde çeşitli sanat dallarında, edebiyatta, sinemada ve popüler kültürde izlerini sürdüğü, milletlerin kimlik arayışında ve tarihî hafızanın canlı tutulmasında hâlâ işlevsel olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, Türk destan geleneği ve epik anlatı kültürünün yalnızca geçmişe ait bir folklorik unsur değil, aynı zamanda günümüz kültürel kimliğinin inşasında ve toplumun ortak hafızasının yaşatılmasında önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Bu köklü anlatı geleneğinin gelecek nesillere aktarılması ve akademik çalışmalarla sistemli bir şekilde incelenmesi, millî kültür bilincinin korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

1. Aktaş, E., Hakas Destanları 3, Han Orba Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
2. Boratav, P. N. , 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1992.
3. Çobanoğlu, Ö., Türk Dünyası Epik Destan Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
4. Elçin, Ş., Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986
5. Ercilasun A. B., Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler. TDAY-Belleten 1986, Ankara, 13-16, 1998.
6. Karakaş, M., Destancılık Geleneği ve Sivas Halk Destancıları, International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 14(51), 2023, 308-327.
7. Koştas, M. , Sosyalleşme {Socialisation. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29(1-4), 1983, 329-334.
8. Koz, S., Destancı. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 3, 1994, 39-40.
9. Özbay, M. & Tayşi, E.K. , Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi, Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi. 1(1) 2011: 21-31
10. Sepetçioğlu, M. N. ,Karşılaştırmalı Türk Destanları. İstanbul: Akran Yayıncılık, 1990.
11. Şimşek, A., Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun karşılaştırmalı Türk destanları adlı eserinin tarih eğitimi açısından değeri. Erdem, 17(49), 2007, 255-266.
12. Thompson, Stith, Motif-İndeks Of Folk Literature, İndiana University Press, I., II., III., IV., V. Ciltler, Bloomington, 1955.
13. Tuncay, H., Türk Destanları. İstanbul: Toker Yayınları, 1999.
14. Türkmen, F., Arıkan, M., Kazak Destanları 8 Alpamış ve Kambar Batır. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
15. Türkkan, H. K., Sefil molla divanında yer alan destanlar. The Journal of Academic Social Science Studies, 3(56), 2019, 139-159ю
16. Togan Ahmet Zeki Valîdî , Türk destanının tasnifi. Atsız Mecmua, 1931, 1, 4.
17. Uraz, M., Türk Mitolojisi. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları 1992.
18. Yıldırım, D., "Türk Kahramanlık Destanları", Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayınları, 1998, 149-157
19. Yıldız, N., "Türk Destancılık Geleneği", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 6(1), 2009, 7-15.
20. Vural, T., Niğde İli Destan Geleneğine Müzikolojik Bir Bakış. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (70), 2019, 583-599. <https://doi.org/10.17755/esosder.420010>
21. Veliyev, Kamil, Destan Poetikası (Çev. Halil Açıkgöz), Türkiyat Matbaacılık, İstanbul, 1989.



MUNDARIJA

Hüseynova Mahirə Nağı qızı. AZƏRBAYCAN VƏ ÖZBƏK DİLLƏRİNDƏ HİDRONİMİK VAHİDLƏRİN MÜQAYISƏLİ-LİNQVİSTİK TƏHLİLİ	5
Зулпукаров Капар, Талипова Сахида Эргешбаевна. ОБ ОДНОМ ПОДХОДЕ К СРАВНИТЕЛЬНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ ПАДЕЖНЫХ СУФФИКСОВ В УЗБЕКСКОМ И КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКАХ	12
Adilbekova Elmira Seytimovna, Сұлтан Саният Бауыржанқызы. ABAY ESERLERİNDE İDEAL İNSAN: AHLÂK, BILGI VE İRFAN EKSENİNDE İNSAN-I KÂMİL	21
Sulton Tulu. "DADA QO'RQUT KITOBİ"NING YANGI TOPILGAN BURSA QO'LYOZMASI	30
Найманбай Айнұр Рахымбердіқызы. АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ ПОЭЗИЯСЫ ЖӘНЕ ШЫҒЫСТЫҚ САРЫН	37
Самситова Луиза Хамзиновна. ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА И ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БАШКОРТОСТАН	44
Mirvari İsmayilova Abbas qızı. AZƏRBAYCAN MƏTBƏX MƏDƏNİYYƏTİNİN MİLLİ İDENTİKLİYİ (və yaxud etnokulturoloji səciyyəsi)	52
Mustafa NERKİZ. KAZAK VE ÖZBEK ATASÖZLERİNDEN HAREKETLE KOLEKTİF BİLİNÇ VE BİRLİK KAVRAMI	65
Қ.С.Қалыбаева. ӨЗБЕК ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДЕГІ ОРТАҚ ТАНЫМ: ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	74
Mavlonova Klaraxon Mahmudovna. MATN TUZILISHINI BELGILOVCHI KOMPONENTLAR TAHLILI	81
Кобыскан Александр Степанович. ЛЕТНИЕ ЛАГЕРЯ КАК ПРОСТРАНСТВО ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ: ОПЫТ БАШКОРТОСТАНА	87
Kambarova Saodat Irkinovna. O'QUVCHILARNING OBRAZLI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR YONDASHUVLAR	95
I SHU'BA. TURKIY XALQLAR ADABIYOTI VA XALQ OG'ZAKI IJODI MASALALARI	
Ubaydullayeva Rayxon Abdujalil qizi. AHMAD A'ZAMNING "RO'YO YOXUD G'ULISTONGA SAFAR" ASARIDA INTERYER TASVIRI	101
Sayali Safarova. "AZƏRBAYCAN OĞLU ÖZBƏK ŞAİRİ" MAQSUD ŞEYXZADƏ YARADICILIĞINA NƏZƏR	107
Маметова Дильфуза Алимовна, Алтынбекова Ақерке Ерболатқызы. TÜRK HALK GELENEĞİNDE HOCA NASREDDİN: MİZAHIN VE HİKMETİN SİMGESİ	113
Адильбекова Эльмира Сейтимовна, Берікқызы Сая. TÜRK DESTAN ÇALIŞMALARI VE EPIK GELENEKLERİ HAKKINDA BAZI	123

